

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.6 (045)

Н. С. Бутрин,
викладач

ДО ПИТАННЯ ПРО КОРПОРАТИВНІ СПОРИ ТА ЇХ ПІДВІДОМЧІСТЬ

Стаття присвячена правовому аналізу підвідомчості корпоративних спорів. Зроблено короткий теоретичний огляд визначенню поняття «корпоративні права», посилаючись на чинне законодавство України. Крім того, приділено увагу окремим видам корпоративних спорів.

Ключові слова: корпоративні права, корпоративні відносини, корпоративні спори, трудові спори, підвідомчість корпоративних спорів, підприємницькі товариства, юридичні особи, господарські суди, апеляційні суди, третейські суди.

Актуальність теми пов'язана з тим, що у судовій практиці значно часто зростає кількість корпоративних спорів. Однак, на жаль, не завжди правильне розуміння сутності та складу корпоративних відносин суддями часто призводить до помилок, що в кінцевому результаті, порушує права учасників спору.

Дану проблематику розглядали такі вчені : В. А. Васильєва, І.Р. Калаур, Н.С. Глузь, О.В. Дзера, Г.В. Кашаніна, В.М. Кравчук, В.В. Луць, Р.Б. Сивий, І.В. Спасибо-Фатеева та інші.

Відповідно до ст. 12 ГПК України господарським судам підвідомчі, зокрема, справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів [2].

Ключовим у цій нормі є те, що ці справи виникають з корпоративних відносин. Донедавна, це поняття в законодавстві було відсутнє і зустрічалося лише в юридичній літературі. Однак, цим же Законом про визначення підсудності були внесені зміни до ст. 167 ГК України, в яких, зокрема, дається поняття корпоративних відносин як відносин, що виникають, змінюються та припиняються щодо корпоративних прав. Отже, для з'ясування сутності корпоративних відносин є потреба звернутися до аналізу поняття корпоративних прав [5].

В ст. 167 ГК України зазначено, що корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [1].

Визначення корпоративних прав наведено також і в п. 1.8 Закону України від 28.12.1994 р. «Про оподаткування прибутку підприємств» (із наступними змінами і доповненнями): корпоративні права – право власності на статутний фонд (капітал) юридичної особи або його частку (пай), включаючи права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах [4].

Обидва поняття близькі за змістом, але різниця між ними полягає, зокрема у тому, що Закон «Про оподаткування прибутку...» пояснює корпоративні права як право власності на статутний капітал або його частку, а ГК України – як права особи, частка якої визначена у статутному капіталі. Тобто конструкція права власності до корпоративних прав вже не

застосовується[5]. ЦК України не застосовує поняття «корпоративні права». Натомість використовує поняття «право участі у товаристві» і «частка в статутному капіталі».

Відповідно до ст.100 ЦК України право участі у товаристві є особистим немайновим правом і не може окремо передаватися іншій особі [3]. Як бачимо, закон дає лише загальну характеристику цього права, як особистого немайнового, але не розкриває його змісту, як це зроблено у ст. 167 ГК України. Поняття особистого немайнового права наведено у ст. 269 ЦК України. Істотними його ознаками є відсутність економічного змісту, неможливість втрати цих прав через відмову або позбавлення, довічність володіння, невідчужуваність. Видається, що жодна з цих ознак особистого немайнового права для права участі не характерна. По-перше, право участі у підприємницькому товаристві «породжує» право на одержання частини прибутку, а тому воно має економічний (майновий) зміст. По-друге, у другій та третій частині ст. 100 ЦК України йдеться про вихід і виключення учасника з товариства.

Поняття корпоративних прав нерозривно пов'язано із корпоративним обов'язками. Коло обов'язків (так само як обсяг прав) визначається організаційно-правовою формою юридичної особи. Елементи майнового і організаційного характеру лише в сукупності становлять корпоративні права.

Проаналізувавши поняття «корпоративних прав», необхідно розтлумачити питання підвідомчості корпоративних спорів. Зміст ст. 12 ГПК України дозволяє виділити дві групи корпоративних спорів, підвідомчі господарському суду:

1) спори між господарським товариством та його учасником, в тому числі колишнім (який вибув). Треба звернути увагу на те, що господарські товариства – це не усі юридичні особи, а лише їх окрема група. До господарських, зокрема, належать акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства. Останніх три види не користуються популярністю, тому значна частина «корпоративних справ» – це участь акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю [2].

Встановлення підвідомчості корпоративних спорів господарським судам лише за участю го-

сподарських товариств видається недоцільним, оскільки такі ж самі спори можуть виникати за участю виробничих кооперативів, приватних підприємств, об'єднань підприємств та інших господарюючих суб'єктів. За існуючою нормою ГПК України, підвідомчість спорів за участю інших юридичних осіб, ніж господарські товариства, буде залежати від складу сторін: якщо позивач не є підприємцем, спір буде належати до юрисдикції загальних судів. На наше переконання, доцільніше встановити єдину підвідомчість для корпоративних спорів.

2) спори між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів [2].

Зазначені спори не виникають з корпоративних правовідносин, оскільки їх учасниками є не господарські товариства, а їх учасники, а тому вони не є корпоративними в чистому вигляді. Спори, які пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності господарського товариства охоплюють практично усі відносини, які можуть існувати між учасниками з приводу їх участі в товаристві.

Окремо законодавець відзначає, що не належать до підвідомчості господарських судів трудові спори. Навіть у тому випадку, коли суб'єктами спірних правовідносин є учасники. Таким чином, якщо спір виник з трудових відносин (прийняття на роботу, звільнення, оплата праці, матеріальна відповідальність), він належить до компетенції загальних судів [6].

На перший погляд розмежування трудових та корпоративних спорів не викликає труднощів. Тут, ми погоджуємося із вченими та практиками, що ситуація ускладнюється, коли йдеться про припинення відносин з членами органів управління юридичних осіб. Питання про галузеву належність цих відносин викликає не лише теоретичний інтерес, але й неабияке практичне значення, оскільки від цього залежить, яке законодавство застосовувати до спірних правовідносин: трудове чи цивільне.

Перше, на що слід звернути увагу, це на суб'єктний склад учасників спору. Якщо хоча б один із них не є учасником, спір господарським судам не підвідомчий. Зокрема, якщо мова йде про звільнення чи призначення на посаду особи, яка не є учасником товариства. В цій площині

особливої уваги потребує аналіз співвідношення ч. 3 ст. 99 ЦК України, за якою члени виконавчого органу можуть бути у будь-який час усунені від виконання своїх обов'язків, якщо в установчих документах не визначені підстави усунення членів виконавчого органу від виконання своїх обов'язків та трудового законодавства, яке передбачає вичерпні підстави припинення трудових відносин [3].

Відповідно до ст. 3 КЗпП України регулює трудові відносини працівників усіх підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. Особливості праці членів кооперативів та їх об'єднань, колективних сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств, працівників підприємств з іноземними інвестиціями визначаються законодавством та їх статутами.

Цю норму слід тлумачити розширено і застосовувати її до праці членів (учасників) інших видів юридичних осіб. Такий підхід відповідатиме принципу рівності всіх організаційно-правових форм підприємництва.

Слід мати на увазі, що керівник товариства, є одночасно і працівником, і виконавчим органом товариства, його посадовою особою. Тому особливості його праці, прийняття та звільнення з цієї посади визначаються спеціальним законодавством – ЦК України та Законом «Про господарські товариства». Законодавство про працю застосовується до цих відносин лише в тій частині, в якій воно не суперечить зазначеним нормам.

Правовою основою виникнення повноважень члену органу управління є факт його обрання або призначення у встановленому порядку. З цього часу між цими особами і товариством виникають правовідносини щодо управління товариством. Переобрання, відкликання членів виконавчих органів є наслідком реалізації учасниками Товариства своїх корпоративних прав на участь в управлінні, тому зазначені правовідносини, на мою думку, є корпоративними, а не трудовими, а тому спори, що виникають у зв'язку із цим, підвідомчі господарським судам.

Слід відмітити, що неоскаржені судові рішення у «корпоративних» справах, ухвалені судами першої інстанції до набрання чинності

Законом, набирають законної сили в порядку і у строки, встановлені ГПК України.

У разі пропуску строку апеляційного оскарження рішення, господарські суди повинні керуватися правилами господарського судочинства, оскільки спеціальних норм про те, які правила слід застосовувати в цьому випадку, Закон про встановлення підсудності не містить.

Касаційні скарги (подання) на судові рішення у «корпоративних» справах, підлягають розгляду за правилами ГПК України. Тому й строки для подання касаційної скарги (подання) визначаються ГПК України.

Щодо підвідомчості корпоративних спорів третейським судам, то відповідно до ч.2 ст. 12 ГПК України підвідомчий господарським судам спір може бути передано сторонами на вирішення третейського суду (арбітражу), крім спорів про визнання недійсними актів, а також спорів, що виникають при укладанні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб [2].

Таким чином, правильне тлумачення і розуміння сутності корпоративних прав, дасть змогу допускати суддям менше непорозумінь при вирішенні корпоративних спорів. Крім того, законодавство України потребує постійних змін, враховуючи не лише економічний та соціальний розвиток суспільства, а й логічність та структурність усієї нормативної бази.

Література

1. *Господарський кодекс України* від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради. – 2003. – №18. – 163с.
2. *Господарський процесуальний кодекс України* від 06.11.1991 року № 1798-ХІІ // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 14. – 182 с.
3. *Цивільний кодекс України* від 16.01. 2003 року // Відомості Верховної Ради – 2003. – № 40 – 44. – 151 с.
4. *Про оподаткування прибутку підприємств* від 28.12.1994 року // Відомості Верховної ради. – 1995 – № 4. – Ст. 28.
5. *Кравчук В. М.* Підвідомчість корпоративних спорів / В.М. Кравчук // Вісник господарського судочинства / Вищий господарський суд України. – 2007. – № 4. – С. 69–76.
6. *Красавчіков О. А.* Концепція організаційних відносин / О. А. Красавчіков // CORPRAVO.COM

7. *Постанови* Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (2011–2012). Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ: офіційне видання. Автори та упорядники: Д. Д. Луспеник, О. С. Ткачук;

за загальною редакцією М. П. Пшонки. К. : Юрінком Інтер, 2012. – 118 с.

8. *Борисова В.І., Спасибо-Фатєєва І. В.* Цивільне право: Підручник у 2 т. Т 2. / В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва – Х. : Право, 2011. – 816 с.

Н. С. Бутрин

К вопросу о корпоративных спорах и их подведомственности

Статья посвящена правовому анализу подведомству корпоративных споров. Сделан короткий теоретический обзор определению понятия «корпоративные права», ссылаясь на действующее законодательство Украины. Кроме того, уделено внимание отдельным видам корпоративных споров.

N. S. Bytrun

To question about corporate spores and their jurisdiction

The article is devoted to the legal analysis of the subdepartment of corporate disputes. A short theoretical review determination of concept «corporate rights» is done, alluding to the current legislation of Ukraine. Also is given attention to the separate types of corporate disputes.